

elválasztó nacionalizmusról, az egymás kultúrája iránt tanúsított közönyről. Németh László a tizenhetedik század végétől, vagyis a Habsburg-uralom berendezkedésétől számítja azt a korszakot, amely megszakította a hagyományos lengyel–magyar–román–délszláv érintkezéseket; azokat a művelődési és népi kapcsolatokat, »melyek, mint egy keleti Golf-áram melegtették a kelet-európai kis népek életét«. *Most, Punte, Silta* című tanulmányában részletesen kifejti ezzel kapcsolatos állásfoglalását: »kétségtelen — írja —, hogy amint a magyar történet is két élesen elütő világlátású részre szakad — az 1700 előtti „rég Magyarországra” — az azóta készülő újabbra —, ez a cezúra a lengyelektől a szerbekig minden duna-kárpáti nép életében megvan, s magyarázata alig lehet más, mint a Habsburg-előnyomulás s a régi kelet-európai kapcsolatok szétesése.« S úgy látja, hogy ez a »szétesés« azóta is folyamatos, sőt egyre kegyetlenebb. Ezért örül annak, hogy a szomszédban is hasonló érdeklődéssel: a magyar történelem és a magyar művelődés iránti megértő figyelemmel találkozik. *Krleza Adyról* (1939) című írásában elégedett szavakkal nyugtázza azt az elismerő véleményt, amely a nagy horvát író Ady-esszéjében öltött alakot.

Az elméleti alapvetés, amely e fenti tanulmányokban, állásfoglalásokban megnyilatkozik, szabja meg azokat a gyakorlati feladatokat, amelyeket Németh László — máig érvényesen — megjelölt. Először is a komparatista kutatások fontosságára hívta fel a figyelmet. *Összehasonlító népköltészet* című tanulmányában a »száraz« filológiai kutatás szerepére figyelmeztetett: »A legtárgyilagosabb tudományos műből is eposzt kavarnak itt az összetorkolló népek s a feltámadt századok.« *A Híd a Dráván* és a *Most, Punte, Silta* szavaival pedig a kulturális közeledés feladatait világította meg, s arra szólított, hogy legalább az irodalom, a kultúra munkásai építsék meg a hidakat a szomszédos népek között. 1933-as *Egy folyóirat terve* című felhívásában a »hídverés« igényében javasolta egy kelet-közép-európai folyóirat megalapítását. »Ennek a folyóiratnak — írja — elsősorban műveltségünk közös népi elemeit kellene nyilvántartania.« A Jugoszláviában, Csehszlovákiában és Romániában élő magyar kisebbségeknek is kitüntetett szerepet szánt: mivel két kultúrának: az állam és a nyelv kultúrájában is benne élnek, az ő hivatásuk lenne az, hogy segítsék a megismerkedés és barátkozás ügyét. Hogy a magyar és a szomszédos népek kultúrájának közvetítői legyenek. Olyan szerep és program ez, amelyet más közegben: Szlovákiában már Fábry Zoltán is megfogalmazott, s amelyet napjainkban a szocialista országokban élő magyar nemzetségek természetes módon vállalnak és teljesítenek. Azóta négy évtized telt el, és sok minden megvalósult abból a programból, amelyet Németh László tervezett (a közös összehasonlító folyóirat terve azóta is ábránd maradt!). A program mégis és újra időszerű: tennivaló ma is van elég.

POMOGÁTS BÉLA

AZ EGYÉNISÉG KERESÉSE

DÉR ZOLTÁN: *Laguna György karrierje.*

Üzenet, 1973. 2.

Az a tény, hogy az utóbbi két-három évben szinte máról holnapra a jugoszláviai magyar irodalom egyik jellegzetes és meghatározó műfajává vált a dráma (ideértve a rokonműfajokat: az egyfelvonásost, a rádió- és tévéjátékokat is), beszédesen tanúskodik arról a gyors ütemű fejlődésről, amely

napjainkban irodalmunkat jellemzi. A dráma térhódítása és domináns szerepe minden korban a művészeti élet felpezsdülését, felélénkülését eredményezte, szinte kiáltásszerűen jelezve, hogy az írók valami megrázóan fontosat, valami rendkívülit észleltek a társadalom (nagyobb perspektívában: a történelem) alakulásában. Valami — akár pozitív, akár negatív előjellel — izgalomba hozta őket, amire azonnal eruptív erővel reagálniuk kellett. A születő vagy újjászülető drámára hatványozottan vonatkozik mindez: az általa felkorbácsolt hullámok sístergő belső erőktől duzzadnak és ezek az erők friss, időszerű mondanivalókon alapulnak.

Nálunk a műfaj hagyománytalanságából eredő nehézségek leküzdése a legnehezebb feladat. A kezdeti lépések fogódzókereső bizonytalansága elsősorban a történelmi (sokszor bibliai) témához való kötődésben nyilvánul meg. Ez a körülmény azonban egyáltalán nem zárja ki, hogy ne a jelenhez szóljanak a születő alkotások, sőt sok esetben éppenséggel segíti őket funkciójuk kiteljesedésében. (Tóth Ferenc: *Jób*.) Hiszen a jó mű — témájától függetlenül — lényegében mindig szimbolikus; csak akkor hat igaznak, ha cselekményét általános érvényűnek érezzük. Különösen érvényes ez a drámára: szereplői akkor és csak akkor hatnak élőnek (korviszonyuktól, helyüktől függetlenül), ha egyéni jellemvonásaik közös emberi tulajdonságokra vezetgetők vissza. Tehát a tárgyválasztás — a félreértések elkerülése végett ezt hangsúlyoznunk kell — nem olyan tényezőként fontos mozzanata egy-egy műnek, mint amelyek eleve megszabná vagy legalábbis befolyásolná értékeit, hanem elsősorban irodalomtörténeti és általában kultúrtörténeti szempontból érdekes számunkra.

Mégsem megnagyarázhatatlan kíváncsiságunk és várakozásunk, amely az új, mai tárgyú drámák felé irányul. Látva, hogy a múltba fordulás sok alkotónknál tulajdonképpen nem más, mint kényszermegoldás, hisszük, hogy a napjaink társadalmi-emberi valóságához való közvetlen hozzányúlás még kézzelfoghatóbb, kamatoztathatóbb eredményeket hozhatna. Éppen sajátos nemzetiségi helyzetünk állítja fel irodalmunkkal szemben ezt a kívánalmat. Ha olyan irodalmat akarunk teremteni, ápolni, amely gyökereitől a miénk, akkor törekednünk kell társadalmi valóságunk ábrázolására. Annak kifejezésére, ami meghatározza, alapjaiban befolyásolja létünket, életünket. Hiszen ezt a valóságot, a jugoszláviai magyarság életét, sorát csak a vajdasági írók jeleníthetik meg műveikben: azok az írók, akik részesei ennek a világnak.

A fentiekkel nem tagadjuk azt, hogy az emberiség általános, örök »nagy problémái« (idezőjel nélkül is), az ontológia izgalmas kérdései a vajdasági írók által éppúgy kifejezésre várnak, mint a magyarországi, franciaországi vagy bármely más nemzet és nemzetiség írói által. Csupán olyan tényezőkre figyelmeztetünk, amelyek mellett és ellen sokan érveltek már Szentekyától Bori Imréig, és amelyek tulajdonképpen nem is irodalmunk teljesítményeivel, hanem funkcióinak kérdéskörével függnek össze.

Reméljük hát, hogy a dráma új hulláma olyan alkotásokat is felszínre hoz, amelyek nemcsak a történelmi dráma módszerével (közvetett úton, vonatkozások viszonylatában) szólnak a máról és a mához, hanem közvetlenül is: valós kérdéseinek — számunkra ismert életdarabjainak — az ábrázolásával. A próza erre már több példát szolgáltatott. A drámában még inkább a kísérletezések lehetőségkereső próbálkozásait figyelhetjük meg.

x

A drámai műveknek az elmúlt évtizedekben született, a dráma sajátos feltételeihez alkalmazott fajtája, a hangjáték nálunk még nem rendelkezik külön irodalommal. Ez a hiány különösen szembetűnő, ha a műfajon belüli próbálkozások nagy számát tekintjük. A születő eredmények értékelésére és rendszerezésére már ma szükség lenne ahhoz, hogy az újabb törekvések is megtalálhassák helyüket irodalmunk fejlődésében, részeivé válhassanak annak a folyamatnak, amely alig három év alatt egy tucat jó művet dobott ki magából. A pillanatnyi kilátások szerint azonban egy egész új nemzedéknek kell felnőnie ahhoz, hogy az írók ne hiába várjanak a hozzáértő szakemberek produktív jellegű bírálatára.

A műfaj specifikumainak kutatása teheti csak képessé a kritikát arra, hogy számoljon annak eredményeivel. Ma már mind nyilvánvalóbb, hogy »a láthatatlan színház«, amelynek egyetlen kifejezési eszköze az akkusztikum (beszéd, zene, zörejek), merőben más utakon jár, mint a színpadi dráma.

A rádiószínház éppen a dráma legjellegzetesebb sajátosságát, optikai elemét nélkülözi. Mivel így a tömegszuggesztió hatását nem érvényesítheti — a közönség ügyszólván »automatizált« nézőtéren ül —, más irányban igyekszik esztétikai többletet nyújtani. Fő műfaja, a rádiójáték, az egyénhez szól, innen előadási stílusának közvetlen és személyes szobaakkusztikára hangolt kamaraszínház jellege. Ezért szokták mondani, hogy a hangjáték intim művészet. Az emberi beszéd közvetlen, akkusztikus hatásán túl sokkal inkább épít a hallgató fantáziájára, értelmére, mint a többi drámai műfaj. Nem látványt nyújt, de belső tudatot ébreszt.

Mindez mutatja, hogy milyen sok feladat vár még a vajdasági kritikásokra a rádió körüli jelenségek feltárása terén is. Amíg azonban a kritika síkjain nem alakulnak ki az alapvető regionális viszonylatok (egy-egy műfaj eredményeit, irányait regisztrálva), addig csak a vajdasági dráma általános összefüggései szerint rajzolhatjuk meg az egyes alkotások történeti hátterét, tartozzanak ezek az alkotások akár e dráma színpadi, könyv-, tévé-, rádió- vagy egyéb változatához.

X

A közelmúlt gazdag drámaterméséből éppen aktuális témájával tartozik a ritkaságok közé Dér Zoltán rádiójátéka, a *Laguna György karrierje*.

A mű részt vett az Újvidéki Rádió legutóbbi hangjátékpályázatán, de — némi csodálkozással kell elkönyvelnünk — a bíráló bizottság figyelmét nem keltette fel. (Igaz, egy-két kivétellel a többi pályamunka sem, hiszen egyet sem díjazott.) Pedig mind tartalmi, mind formai értékei tekintetében hangjátékirodalmunk legjobb darabjai között jelölhető ki a helye.

A *Laguna György* Dér Zoltán első felnőttek számára írt hangjátéka. Korábban mesejátékait hallhattuk az Újvidéki Rádióban. A *csodálatos fűszavesszót* 1963-ban írta Zákány Antallal. A témát később *A vizek királyában* továbbfejlesztette, s az új művel első helyezést ért el a Rádió 1971-es pályázatán. A *Kömüves Kelemen fia* című ifjúsági hangjátékát tavaly mutatták be Újvidéken, s rádiónk az idén ezzel a művel vett részt az ohridi országos hangjátéksemlén.

Az élet értelmét gyökértelen egyéniséggel kereső fiatal értelmiség sorsának tanulságos tragédiája a *Laguna György karrierje*. Tanulságos, elsősorban azért, mert égetően aktuális, élő problémákat feszeget, olyan folyamatokat ábrázol, amelyekkel nap mint nap találkozhatunk.

A hangjáték áttekinthető, egyszálú cselekményen alapuló meséje Laguna, az élet célját és boldogságát kereső ember pályakezdesének és váratlanul bekövetkező sajátos tragédiájának a történetét mondja el. Amit megtudunk, az azonban sokkal több annál, ami ebbe a mesébe belefért, beleférhetett. A Csehov által megteremtett új drámatípus lehetőségeivel él az író: események helyett hangulatokat, lelkiállapotokat ábrázol. Nem kizárólagosan él ezzel a módszerrel, de mondanivalóját legtöbbször a pszichikai folyamatok vizsgálásának síkján közvetíti. Nem a maga benyomásait önti formába, hanem alakjainak érzéseit vetíti ki, látszólag minden művészi hozzájárulás nélkül, közvetlen, kurta kiáltás formájában. Így rajzolta meg Frank Wedekind a kamaszkor viharait a *Tavaszi ébredése* groteszk történetében, az elszabaduló ösztönök végzetes hatalmát *A föld szellemében*.

Dér írói módszerének másik jellegzetes vonása, hogy csak színeit osztja szét figurái között, ám mondanivalóját nem. Az a dráma egészének a kicsapódása, egy művészi szintézis eredménye marad. Amit elmond a részletekben, az átértékelődik, más hangsúlyt kap, ha a komplett mű felől közelítjük meg. Így, bár korai benyomásaink szerint Laguna egyéni sorsának zátonyra futása körül koncentrálnának az eszmei és esztétikai szá-

lak, később kiderül, hogy az igaz ugyan, hogy Laguna élete a legpregnánssabb kifejezője a művészi mondandónak, de nem önmagában, hanem a köréje szövődő életfonalak, momentumok, társadalmi szituációk viszonylatában. Ezt példázza, hogy a hangjáték utolsó mondatának elhangzásakor nemcsak Lagunát sirathatjuk el, akiről megtudtuk, hogy összeroppant (lényegtelen, hogy meg is hal vagy sem), hanem azt az egész rossz verslábakon forgó világot is, amelynek össze kell omolnia, mert a család és öncsalás törvényei uralkodnak benne, és amelynek Adél épp olyan tipikus képviselője, mint dr. Ivan Lazarević válogatott labdarúgó, vagy esetleg a negyedik fontos alak, Zádor, »az országos hírfü költő«. Mert nemcsak a főhős, hanem egész értelmiségi környezetete idegen attól a világtól, amelyet szinte egymással versengve teremtenek meg a szemben álló felek. Annak irreális — maguk által felállított — követelményeihez hamis eszmények segítségével igyekeznek »felőlni«, viszonyukat is ez a hamis, megalapozatlan életfelfogás határozza meg.

Ez az új értelmiség, amelynek életeleme, állandó gesztusa a lázadás (Adél), itt már gépiesen frázisokban lázad, önkritikátlanul fordul minden ellen, amit réginek hisz. Nem ismeri fel, hogy lázadása tehetetlenül morbid, mert semmittevésséül fakad, hogy lényegében észre nem vett önisméltelgetés, alapjában: neveléses tévedés.

Ez az értelmiség, mely valójában nagy feladatok megvalósítására lenne hivatott, nem találja és nem is találhatja meg a maga helyét a társadalomban, mert nem a valóság, hanem az illúziók talaján áll. Még nem szakadt el valamikori környezetétől, amelyből származik, de ahelyett, hogy magasabb szinten képviselné, az első gesztusában megtagadta azt. Gondolkodik, de nem olyan nívón, hogy problémáira ésszerű megoldást találhasson. Így csak egy l'art pour l'art gondolkodás, vívódás (legabszurdabb formájában: alkotói vajúadás) pózában tetszeleg, szeneveg. Gondolkodásmódját — ezt a sajátosan sznob és dilettáns észjárását — tetőtől talpig a megjátszott magabiztosság jellemzi, holott a bizonytalanság gyanús rezdülései minden mozzanatát ott kísérik.

Az író a tiszta racionalizmus világos elveivel támad a korunkra annyira jellemző életideák ellen, sorra kimutatja rövidlátó, torz voltukat. Ebből adódik a műben gyakran fel-felmerülő morbid és groteszk. Hősei nem valós, hanem vélt értékekre függesztik tekintetüket. Összeroppanásuk vagy emberi leértékelődésük, megsemmisülésük az így kibontakozó groteszk helyzetnek: a külsőségekben való gondolkodásukból, a híressé válás illúziójával való kacérkodásukból és önismeretük hiányából előálló szituációnak a logikus következménye.

Itt — a mű szférájában feszülő látszólagos pólusbeli ellentétek jellemzése után (a szereplők pozitív és negatív figurákra való nem oszthatóságára gondolunk) — már megállapíthatjuk: Dér hangjátékának fókuszában nem az értelmiség anyagi biztosságot célzó egzisztenciális problémái állnak — noha karriervágyuk részben ezekből eredeztethető —, hanem a döntő hangsúly egy ennél magasabbrendű kérdéskomplexum: az ember *nembeli lényegének*, egyéniségének megvalósításáért folyó belső és külső harc ábrázolására tevődik. Ilyen értelemben válik a korunk kismemberében megnyilvánuló többre törekvés (önkritikátlan és gátlástalan formájában: karriervágy) az írói vizsgálódás tárgyává. A darab alapkonfliktusának mozgató rugói lényegében ennek a belső és külső harcnak az eseményeiben fedezhetők fel. A konfliktus az egyben munkáló egocentrizmus, erőszakos törtetés és egy, a gondolkodó emberben felébredő igény: az önmaguk megtalálására irányuló mélyen emberi törekvés között bontakozik ki. Laguna életenergiáját ez a folytonos küzdelem, vívódás emészti fel. A két erő összeütközése okozza a történet tragikus kimenetelét. A dráma erősen intellektuális színezte éppen a főhősnek ebből a győtrődő egyéniségkereséséből adódik.

A szerző ítéleteit Adél, a feleség mondja ki, de öntudatlanul, csupán egészséges ösztöneinek a segítségével. Egyedül ő képvisel életeszmét a műben, de hamar kiderül, hogy amit ennek az életeszmének az alapján igaz művészetnek hisz, az tulajdonképpen csak jól megjátszott dilettantizmus,

amit pedig emberi ideálnak vél, az a leleplezetlen csalás. Mint személyiség tehát ő is nagyon vitatható. Inkább a hírnév, a siker fényében való fürdőzés vágya, mint a mély meggyőződés, a művészet szeretete sorolja a művészeti körök középpontjába. A költészethez való viszonyát a becsapódások sora jellemzi. Becsapja Laguna, amikor a zseniális költő színében »lángra lobbantja a szívét«. De ennek az ellenkezője is megtörténik, amikor Adél saját magát csapja be: azt hiszi, hogy Zádor, az országos hírű költő mellett boldog lehet. Helyét nem találja meg sem a költő, sem a futballbíró mellett. Végül megszökik külföldre Lazarevićtyel, a híres futballistával.

A dráma lényegtelenebb mozzanatát jelenti hát Adél sorsa. Vívódása nem olyan őszinte, mint Lagunáé, s egész magatartása alig terjed túl a felöltött póz határain. Nőiségében kiteljesül, és ennél többet nem is nyújthat. Ebben az önmegvalósulásban lehámlik róla minden korábbi eszme, gondolat. És itt látható legtisztább formájában Dér írói módszere: nem útmutatást ad, hanem leleplez, nevetségessé tesz.

Laguna nem ennyire szimpla jellem. Ő józanul és nem kis öniróniával könyveli el a maga zátonyra futott életét. Józansága csak akkor hagyja el, ha a maga elé tűzött célokat tartja szem előtt. Mindig erején felül vállal. Egyénisége abban rokon Adéléval, hogy míg Adél szépsége révén asszonyiségében igyekszik megvalósítani magát, addig ő ügyessége segítségével szeretne elérni mindent: sikert, elismerést, jó életet, boldogságot. Csakhogy a lajstrom mindig hiányos marad. Amikor a családi boldogságra meglenne a lehetősége, nem tud lemondani a sikerről, amikor viszont megkapja a lehető legnagyobb elismerést, megszökik tőle a felesége azzal az emberrel, akit a barátjának hitt. Ekkor törik meg végképp.

Laguna nem üres egyéniség, csak nagyratörő. Dilemmája rámutat a kisvárosi értelmiség sajátos talajtalanására, arra a bizonytalanságra, amely a »kihez mérjük magunkat?« kérdésben fogalmazható meg. Laguna sohasem hiteti el magával, hogy tehetséges költő, de mivel látja, hogy környezetében senki sem az, hát jogosnak érzi, hogy kiharcolja a maga előkelő helyét az ügyes tehetségtelenek körében. Ez sikerül is neki. De éppen azért, mert tisztán látja, logikusan ítéli meg helyzetét, sohasem tudja következetesen végigjátszani szerepét. Ilyenkor más, vonzóbbnak látszó vállalkozásba kezd, s csak akkor bukik bele abba is, amikor az akadályokon már túljutott, a nehézségekkel már megbirkózott. Azzal szemben bizonyul gyengének, amire mindig vágyik és ami jóformán mindig a kezébe kerül: a sikerrel. Lényének tragikomikuma ebben a nem várt tehetetlenségben rejlik. Valódi énjét, a szorongással telt és kistípusan gyámoltalant, csak itt ismerhetjük fel. A jellemvonásaiban uralkodó diszharmonia okai is csak ekkor, elbukása pillanatában válnak nyilvánvalóvá. Magyarazatot kapunk arra, hogyan lehetett egy személyben okos és gyanútlanul buta, bátor és nevetségesen gyámoltalan, önérzetes és a felesége előtt megalázkodó. Adél szavai jellemzik a legtömörebben: »A lényege téztaszterű. Reszket a feltűnésért, a jelenlétért. Költő, újságíró, futballbíró, dzsesszenékes, lenne még cirkuszi főka is, csak szerepelhessen. Felhangolódik és összeesik, mint a gumimatrác.«

Látszólag felesége szökésével kapcsolatos Laguna tragédiája, ám ebben a végső mozzanatban egész életének céltalansága, értelmetlensége, kudarca belesűrűsödik. Az egész emberben végbemenő nagy változást bizonyítja, hogy a sikeresen levezetett nemzetközi kupameccs öröme és a kínáló nagy lehetőségek sem vigasztalják már meg, nem teszik elég erőssé ahhoz, hogy — mint már annyiszor — túltegye magát megalázása szegényén. A vágyalmi teljét jelentő bankett estélyen holtrészegre issza magát. A bankettől lemarad — már az ünneplése sem érdekli, pedig az egész életét a sikereire tette. Tragédiájának képét a mű utolsó sora, egy felesleges mondat hivatott teljessé tenni. Kifogásként is ezt a túlírást említhetjük meg. Idézzük a Narrátort: »Laguna meredten nézi a néma kagylót. Leeszedik a fotelbe, mint aki nagyon elgyengült. Talán elaludt. Talán örökre elaludt...«

Befejezésül meg kell említenem, hogy rendkívül fontosnak tartom a tudatébresztő funkcióját. Értelmiségünk felismerheti a műben prototípusait,

s ez a felismerés talán nem fogja tovább növelni önmagával kapcsolatos illúzióit.

Mondanivalóját néhány mondatban talán így összegezhetnénk: Mindenki, a legegyszerűbb ember is törekszik nembeli lényegének a megvalósítására. Ha ezt nem érheti el a realitások rétegében, akkor az irreálisok, az illúziók, a talajtalan vágyak világában igyekszik elérni.

És ezzel a sugallatával Dér Zoltán hangjátéka új, feltöretlen területeket sejtet a vajdasági dráma számára.

CSORDÁS MIHÁLY

VERSEK A VILÁGRÓL

GÁL LÁSZLÓ: *Rozsdás esték.*
Forum, Újvidék, 1972.

»egy szó
két szó
sok szó
tvelnek át a folyó két partja között
a szavak
de ennek a folyónak sok partja van«

Költészetünk immár rendkívül sokszínű, emlékekben és történelmi mélységű élményekben változatos képekkel gazdagodó világát öleli fel Gál László összegyűjtött verseinek irodalmunkban kivételes helyet elfoglaló kötete. Művészi sűrítéssel több mint egy emberöltő van jelen ezekben a sorokban, olyan kemény verettel, hogy a távolodás nem léphet fel bennük a napok múlásával, mert minél többször olvassuk, annál közelebb kerül hozzánk szóba foglalt lélegzetvétele.

Nem hazajáró lélek: hazatalált lélek. Mert a vajdasági kis faluból, Koviljból, mint gyermek ment el, és »...mint meglelt ember« tért vissza hozzánk: szülőföldjére, ahol írói egyénisége, rendkívül sokfelé ágazó, hiperérzékeny költői lelke kitárult, természetése igazában kibontakozott. Bármerre járt is — verses vallomásaiban mindenütt nyomom követhetjük —, kenyere legjavát itt fogyasztotta el velünk együtt: közös gondban, közös vajúdasban, közös örömben és közös fájdalomban. Elégikus hangvételű

költeményei olykor szinte a népdallal, a népballadával rokonok; sorainak vibrálása — akár szaggatottan is — tájunk embereinek, gyermekeinek lelkében, de magában a tájban is meglelhető, olyannyira, hogy a szenzibilis olvasóra, hallgatóra, szárnypróbálgató vagy kiforrott szavalóra egyaránt szuggesztív erővel hat. Fogva tartja azt, aki versét a kezébe veszi. El nem engedi, még akkor sem, ha minden erejével szabadulni akarna tőle. Mert amit mond, azt úgy mondja, hogy egyben kihívás is: akár a szavak szárnyán, akár a víziók leheletszerű lebbenésével, vagy az álom szárnyain csatlakozz hozzá, együtt bejárni vele az időt és teret: képzeletével egyszerre és szélesen átfogni az egész világot.

A couleur locale vonzotta, szerette is, hisz nem egyszer megihlette, mert »...oly szép volt a pacsirtákkal versenyre kelni«, és »Az akác mégis leköti a port / és mégis szép az akácvirág«. Ha hosszasan, tündöve rajtuk is felejtette a szemét, mögöttük, a látottakon túl az embert, a természetet, a világot akarta a moll-akkordokat hangfogóval érzékeltető poézisének strófái közé szorítani, hogy lágyan játékosan, vagy kesernyés szomorúsággal, de mindig: napfényben és naplementekor, hajnalban és hajnal előtt vele és benne éljenek.